

Nr 109.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om vissa ändringar i lagen den 12 juni 1925 (nr 338) om värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring, samt till lag om ändrad lydelse av 1 § lagen den 12 juni 1925 (nr 183) om straff för förbrytelser i tjänsten av vissa värnpliktiga (civilarbetare); given Stockholms slott den 8 mars 1940.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till lag om vissa ändringar i lagen den 12 juni 1925 (nr 338) om värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring, samt till lag om ändrad lydelse av 1 § lagen den 12 juni 1925 (nr 183) om straff för förbrytelser i tjänsten av vissa värnpliktiga (civilarbetare).

GUSTAF.

Per Edvin Sköld.

Förslag
till
Lag

om vissa ändringar i lagen den 12 juni 1925 (nr 338) om värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring.

Häri genom förordnas, att §§ 1—8 lagen den 12 juni 1925 om värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring, skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives:

§ 1.

Värnpliktig, som — — — föreskriver, må,

a) därest hans samvetsbetänkligheter avse allenast tjänstgöring med vapen, fullgöra sin tjänstgöring vid krigsmakten utan att övas i vapens bruk eller bära vapen eller ammunition, samt

b) därest samvetsbetänkligheterna avse varje slag av militär tjänstgöring, i stället för sådan tjänstgöring utföra civilt arbete inom försvarsväsendet eller eljest för statens räkning.

§ 2.

Ansökan om tillstånd att fullgöra värnpliktstjänstgöring på sätt i § 1 sägs göres i samband med inskrivningen. Tillstånd meddelas av vederbörande inskrivningsrevision.

För särskilt fall må Konungen, när synnerliga skäl därtill föreligga, meddela tillstånd som i första stycket sägs, oaktat ansökan därom gjorts först efter inskrivningen.

§ 3.

1. Värnpliktig, vilken erhållit tillstånd att fullgöra värnpliktstjänstgöring på sätt i § 1 a) angives eller att, enligt vad i § 1 b) sägs, i stället för militär tjänstgöring utföra civilt arbete, är skyldig att under fredstid tjänstgöra ett antal dagar, som i förra fallet med nittio och i senare fallet med etthundra-tjugo dagar överstiger det sammanlagda antalet dagar, varunder tjänstgöring i fredstid enligt § 27 mom. 1 eller 2 värnpliktslagen skolat åligga honom. Tjänstgöringen skall fullgöras i en följd eller i två omgångar.

2. Med stöd av bestämmelserna i § 28 mom. 1 eller § 36 mom. 2 värnpliktslagen äger Konungen till tjänstgöring inkalla värnpliktig, som i mom. 1 här ovan avses.

§ 4.

1. Befinnes tillstånd att fullgöra värnpliktstjänstgöringen på sätt i § 1 omförmäles hava grundats på uppenbart vilseledande uppgifter, eller gör den värnpliktige under tjänstgöringen sig skyldig till upprepade allvarligare förseelser i tjänsten, må tillståndet återkallas av den myndighet, som meddelat detsamma.

2. Förklarar värnpliktig, som erhållit tillstånd att fullgöra tjänstgöring på sätt i § 1 sägs, sig icke vidare hysa samvetsbetänkligheter mot tjänstgöringens fullgörande i den ordning, värnpliktslagen föreskriver, skall frågan rörande hans värnpliktsförhållanden hänskjutas till Konungens prövning.

§ 5.

Huruvida och i vad mån värnpliktig må, efter det ändring i hans värnpliktsförhållanden blivit jämlikt denna lag vidtagen, med hänsyn till redan fullgjord tjänstgöring erhålla avkortning i för honom bestämd tjänstgöringstid, därom förordnar Konungen.

§ 6.

Värnpliktig, vilken erhållit tillstånd att fullgöra tjänstgöring på sätt i § 1 b) sägs (civilarbetare), är i fråga om fel och försummelser med avseende å nämnda tjänstgöring underkastad därom i särskild lag givna bestämmelser, där han icke lyder under strafflagen för krigsmakten.

§ 7.

De bestämmelser, som finnas meddelade angående värnpliktigs underhåll och förmåner samt angående understöd i anledning av skada, ådragen under militärtjänstgöring, skola äga motsvarande tillämpning å civilarbetare; dock att penningbidraget till civilarbetare utgår med femtio öre om dagen under hela den i § 3 mom. 1 avsedda tjänstgöringstiden.

§ 8.

Har värnpliktig under i § 3 mom. 1 föreskriven tjänstgöring blivit fälld till straff för olovlig bortovaro av minst ett dygns varaktighet, eller har hans tjänstgöring avbrutits för verkställighet av straffarbete eller omedelbart ådömt fängelsestraff, skall den tid, under vilken han olovligen varit frånvarande eller hans tjänstgöring sålunda varit avbruten, ej tillgodoräknas honom såsom tjänstgöringstid, där ej Konungen för särskilda fall annorledes förordnar. I vad — — — bestämmer Konungen.

Värnpliktig jämlikt — — — för böter.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling. Efter inskrivningen gjord ansökan om tillstånd att fullgöra värnpliktstjänstgöring på sätt i § 1 sägs, vilken avgivits före denna lags ikraftträdande men ännu icke avgjorts, prövas av vederbörande inskrivningsrevision. Beslut, varigenom inskrivningsrevision i nyss avsedda fall meddelat värnpliktig dylikt tillstånd, skall underställas Konungens prövning.

Förslag

till

Lag

om ändrad lydelse av 1 § lagen den 12 juni 1925 (nr 183) om straff för
förbrytelser i tjänsten av vissa värnpliktiga (*civilarbetare*).

Härigenom förordnas, att 1 § lagen den 12 juni 1925 om straff för förbrytelser i tjänsten av vissa värnpliktiga (*civilarbetare*) skall erhålla följande ändrade lydelse:

1 §.

Denna lag äger tillämpning å värnpliktiga, som erhållit tillstånd att fullgöra dem åliggande värnpliktstjänstgöring genom att i stället för militär tjänstgöring utföra civilt arbete för statens räkning (*civilarbetare*), där de icke jämlikt strafflagen för krigsmakten lyda under sistnämnda lag.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

*Utdrag av protokollet över försvarsärenden, hållet inför
Hans Maj:ts Konungen i statsrådet å Stockholms
slott den 23 februari 1940.*

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, ERIKSSON, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ.

Efter gemensam beredning med chefen för justitiedepartementet anmäler chefen för försvarsdepartementet, statsrådet Sköld, uppkomna frågor rörande vissa ändringar i gällande lagstiftning rörande samvetsömma värnpliktiga och anför därvid följande:

Allmänna synpunkter.

Huvudbestämmelserna om samvetsömma värnpliktiga äro givna i lagen den 12 juni 1925 (nr 338) om värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring. Tidigare gällde en provisorisk lag i ämnet av den 21 maj 1920 (nr 303).

De grundläggande bestämmelserna i den nu gällande lagen innehålla följande.

Enligt § 1 må värnpliktig, som på grund av religiös övertygelse eller av annan jämförlig orsak hysar allvarliga samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring i föreskriven ordning, fullgöra sin tjänstgöring på annat sätt, enligt två i lagen angivna alternativ. Avse samvetsbetänkligheterna tjänstgöring med vapen (§ 1 a)), skall tjänstgöringen äga rum vid krigsmakten, men den värnpliktige må icke övas i vapens bruk eller bära vapen eller ammunition. Sådana samvetsömma värnpliktiga, s. k. vapenvägrare, fullgöra alltså sin värnplikt i form av vapenfri militärtjänst. Därest åter samvetsbetänkligheterna avse varje tjänstgöring vid krigsmakten (§ 1 b)), må den värnpliktige i stället för sådan tjänstgöring utföra civilt arbete för statens räkning. Samvetsömma av denna kategori benämnas i lagen »civilarbetare».

Tillstånd att fullgöra värnpliktstjänstgöringen på angivna sätt meddelas enligt § 2 av vederbörande inskrivningsrevision.

I § 3 givas bestämmelser om längden av den tjänstgöring, som skall åvila de samvetsömma värnpliktiga under fredstid. I detta avseende stadgas, att den samvetsömmen är skyldig tjänstgöra ett antal dagar, som ifråga om vapenvägrare med nittio och beträffande civilarbetare med etthundratjugo dagar överstiger det sammanlagda antalet dagar, varunder tjänstgöring i fredstid enligt § 27 mom. 1 eller 2 värnpliktslagen skolat åligga honom. Frågan om tjänstgöringens längd vid krigstillfälle beröres icke i lagen.

Under senare tid har ur olika synpunkter gjorts gällande, att den nuvarande lagstiftningen om samvetsömma värnpliktiga är i behov av omarbetning. Sålunda har *chefen för armén* i skrivelse den 5 maj 1939 gjort framställning om översyn av bestämmelserna om de samvetsömmas tjänstgöringskyldighet i allmänhet, varjämte från skilda privata sammanslutningar påpekanden gjorts om önskvärdheten av att reglerande bestämmelser utfärdades rörande de samvetsömmas tjänstgöring under krigstid.

I anledning därav har inom försvarsdepartementet utarbetats en preliminär *promemoria med förslag till vissa ändringar i lagen om samvetsömma värnpliktiga*.

Över nämnda promemoria hava infordrade yttranden avgivits av cheferna för försvarsstaben, armén, marinen och flygvapnet, arméförvaltningens civila departement, marin- och flygförvaltningarna samt domänstyrelsen och vattenfallsstyrelsen.

Därefter har frågan om ändrad lagstiftning på ifrågavarande område varit föremål för ytterligare överarbetning inom försvarsdepartementet.

Den följande redogörelsen ansluter sig i stort sett till den uppställning, som tillämpats i den utremitterade promemorian.

Omfattningen av de samvetsömma värnpliktigas fredstjänstgöring.

I sin förenämnda skrivelse den 5 maj 1939 har *chefen för armén* erinrat, att bestämmelserna om de samvetsömma värnpliktigas tjänstgöringsskyldighet (§ 3 i lagen om samvetsömma) avvägs i viss relation till de bestämmelser angående tjänstgöring, som gällde enligt § 27 i 1925 års värnpliktslag. Sedan i fråga om tjänstgöringsskyldigheten åtskilliga förändringar i värnpliktslagen sedermera tillkommit, syntes en revidering av bestämmelserna om de samvetsömma värnpliktigas tjänstgöringsskyldighet böra motses.

Rörande förevarande spörsmål har i den utremitterade *promemorian* anförts bland annat följande:

Enligt 1920 års provisoriska lag i ämnet, § 3, bestämdes tjänstgöringstiden för de samvetsömma värnpliktiga till det sammanlagda antalet dagar, varunder tjänstgöring för utbildning samt reservtrupp- och landstormsövningar ålåg vapenföra, som tilldelats de vapenslag, för vilka längsta tjänstgöringen föreskrivits (rytteriet m. fl.), ökat med 25 procent för vapenvägrarna och med 50 procent för civilarbetarna. Enligt den nu gällande lagen om samvetsömma värnpliktiga, § 3, är sådan värnpliktig skyldig att under fredstid tjänstgöra ett antal dagar, som med 90 dagar (för vapenvägrare) respektive 120 dagar (för civilarbetare) överstiger det sammanlagda antalet dagar, varunder tjänstgöring i fredstid enligt § 27 mom. 1 eller 2 värnpliktslagen skolat åligga honom, därest han ej förklarats samvetsöm. Tjänstgöringen skall fullgöras i en följd eller i två omgångar. Den principiella konstruktionen är densamma i 1920 som i 1925 års lagbestämmelser, nämligen att utgångspunkten är den längsta tjänstgöringstiden inom huvudkategori (vanliga värnpliktiga respektive studenter och likställda), försedd med ett skäligen tillägg såsom ytterligare säkerhet mot simulation och i viss mån kompensation för eventuella minskade risker och besvärigheter. Att så är förhållandet jämväl i fråga om 1925 års bestämmelser framgår av grunderna för desamma (proposition nr 210/1925

sid. 31 o. f.), enligt vilka man utgår från huvudfallet, att den samvetsömme blivit tilldelad ersättningsreserven, vilket förutsattes beträffande alla vanliga värnpliktiga (icke beträffande studenter och likställda) som i samband med inskrivningen anmälde sina samvetsbetänkligheter. Enligt propositionen till 1925 års värnpliktslag (nr 51/1925) tilldelades såväl ersättningsreserven som fotfolket m. fl. 140 dagars tjänstetid och längsta tjänstetiden var 200 dagar (för kavalleriet m. fl.)¹⁾. Då tillägget bestämdes till 90 respektive 120 dagar, utfylldes alltså marginalen mellan 140 och 200 dagar samt erhöles därutöver såsom skälig säkerhet mot simulation (kompensation) ytterligare 30 dagar (för vapenvägrare) respektive 60 dagar (för civilarbetare), motsvarande en respektive två repetitionsövningar. Normalfallet för vanliga värnpliktiga blev alltså under 1925 års värnpliktslag $(140 + (60 + 30) =)$ 230 dagar för vapenvägrare och $(140 + (60 + 60) =)$ 260 dagar för civilarbetare. De på sådant sätt konstruerade tjänstgöringstilläggen, 90 respektive 120 dagar, lades utan särskild motivering även å kategorien studenter och likställda, vilka alltså erhöles $(260 + 90 =)$ 350 dagar respektive $(260 + 120 =)$ 380 tjänstgöringsdagar. Enär studenter och likställda hade samma dagantal (260) för alla vapenslag, innebar tjänstgöringstillägget för denna kategori uteslutande säkerhet mot simulation (kompensation), motsvarande, om man så vill, 3 respektive 4 repetitionsövningar. I fråga om »undantagsfallen», d. v. s. då redan inskriven värnpliktig överginge till samvetsömhet, ansågs det »icke vara annat än med billighet förenligt», att tjänstgöringstiden blev olika beroende på den tjänst, till vilken han uttagits.

I samband med tillkomsten av 1936 års värnpliktslag företogs ej någon förändring i 1925 års samvetsömhetslag. De i vissa fall förlängda tjänstgöringstiderna enligt sistnämnda värnpliktslag inverka emellertid automatiskt på de samvetsömmas tjänstgöringstid. I normalfallen inskränker sig detta dock till de vanliga värnpliktiga, vilka på detta sätt — ersättningsreservens tjänstgöringsdagar ha ökats från 140 till 180 — fått sin tjänstetid förlängd med 40 dagar, alltså till $(180 + 90 =)$ 270 respektive $(180 + 120 =)$ 300 dagar. Studenter och likställda äro däremot oberörda, enär tjänstgöringstiden för denna kategori fortfarande är 260 dagar. Den ändring, som sålunda inträtt för de samvetsömma vanliga värnpliktiga, är uppenbarligen av viss principiell innebörd: konstruktionen av tjänstgöringstillägget för dessa samvetsömma var, som förut nämnts, den, att marginalen (60 dagar) mellan ersättningsreservens och vapenslagets med längsta tjänstgöringen dagantal utfylldes, varjämte de samvetsömma såsom säkerhet mot simulation (kompensation) tilldelades ytterligare 30 respektive 60 dagar. Motsvarande marginal är nu enligt 1936 års värnpliktslag minskad till 20 dagar eller kanske riktigare — om man iakttagert att flygvapnet numera har 210 dagars tjänstgöring — till 30 dagar. Samma principiella konstruktion skulle således nu leda till tjänstgöringstilläggen 60 och 90 i stället för 90 och 120 samt alltså dagantalet $(180 + 30 + 30 =)$ 240 (vapenvägrare) och $(180 + 30 + 60 =)$ 270 (civilarbetare). Härigenom skulle således, om en sådan principiell revidering vidtoges, dessa samvetsömma visserligen få vidkännas 10 dagar mer än under 1925 års värnpliktslag men i förhållande till vad som nu gäller under 1936 års lag skulle uppstå en minskning av 30 dagar. Då studenter och likställda tidigare tilldelats samma tjänstgöringstillägg som de vanliga värnpliktiga, skulle därav följa, att även de nu skulle erhålla sådan lindring.

¹⁾ Genom en av riksdagen företagen höjning av tjänstgöringstiden för sådana infanteriet tillhörande värnpliktiga, som uttagits till underbefäl eller fackmän, kom den längsta tjänstgöringstiden i 1925 års värnpliktslag att utgöra 225 dagar. Härtill togs ej hänsyn vid fastställandet av tjänstgöringstilläggen i 1925 års lag om samvetsömma.

I detta sammanhang må uppmärksammas de genom 1936 års värnpliktslag (§ 36:1) återupplivade landstörmsövningarna. Såsom i det föregående berörts togs tiden för sådana övningar — liksom nu 5 dagar — i betraktande vid beräkning av de samvetsömmas tjänstgöringstid enligt 1920 års lag. Enligt 1936 års värnpliktslag har emellertid ersättningsreserven, som icke fullgör landstörmsövning, tilldelats 5 dagar längre tjänstgöring än fotfolket m. fl., varigenom alltså landstörmsövningstiden redan synes vara kompenserad för de vanliga samvetsömma värnpliktiga. Då samvetsömma studenter och likställda såsom tidigare berörts i fråga om tjänstgöringstillägget sakna självständig beräkningsgrund, torde det knappast betyda något, att i fråga om dem sådan kompensation ej kan åberopas.

Vidare må undersökas, huruvida ändringarna den 2 juni 1939 (nr 223/1939) i värnpliktslagen i förevarande avseende äga betydelse. Härvidlag torde den tillkomna beredskapsövningen (§ 27 mom. 2 a) först komma i fråga. Beredskapsövningen tillhör skyldigheterna under fredstid och det förefaller ej orimligt att taga den med i beräkningen av de samvetsömmas tjänstetid, trots att denna övning är dispositiv. Att de samvetsömma icke äro skyldiga att fullgöra sådan övning torde utan vidare vara klart: deras tjänstgöring under fredstid är begränsad till den i § 3 av lagen angivna. Med den nuvarande avfattningen av sistnämnda paragraf torde emellertid icke § 27 mom. 2 a kunna tagas med vid ifrågavarande beräkning. Ändras stadgandet i sådan riktning, skulle detta medföra en ökning av de samvetsömmas dagantal med 30 dagar. Som tidigare omhandlats skulle av andra skäl i princip vara motiverat att minska samma dagantal med 30 dagar. Resultatet av en revidering av lagen från hittills omhandlade synpunkter skulle alltså bliva lika med noll. Härvid hade bortsetts från den genom sistnämnda ändringar i värnpliktslagen införda avsevärda förlängningen av tjänstgöringstiden för de flottan tilldelade, å sjömanshus inskrivna från 200 till 340 dagar (§ 27 A c)). Tages emellertid denna förlängning i betraktande blir resultatet helt annat. Den förut omhandlade marginalen (enligt 1925 års konstruktion) mellan ersättningsreservens och vapenslagets med den längsta tjänstgöringstiden dagantal ökas då till (340 — 180 =) 160 dagar. Det förefaller emellertid uppenbart, att detta vore en otillfredsställande konstruktion och att en annan måste väljas, därest av allmänna skäl en ökning av de samvetsömmas tjänstgöringsdagar anses böra äga rum.

Promemorian utmynnar i denna del i det uttalandet, att de efter tillkomsten av lagen om samvetsömma genomförda ändringarna av övriga värnpliktigas tjänstgöringstider icke syntes motivera någon ändring i fråga om fredstjänstgöringens längd för de samvetsömma.

Mot de sålunda i promemorian framförda synpunkterna har av de hörda myndigheterna endast chefen för armén haft någon erinran att framställa.

Chefen för armén har i sitt över promemorian avgivna utlåtande givit uttryck för den åsikten, att fredstjänstgöringen för de vanliga samvetsömma borde bestämmas i relation till den tjänstgöring enligt § 27 värnpliktslagen, som åvilar underbefäl och fackmän, eller 255 dagar. Å sistnämnda dagantal borde läggas dels 30 respektive 60 dagar dels ock ytterligare ett antal dagar, som skulle utgöra en i förskott uttagen motsvarighet till den krigstjänstgöring, som huvuddelen av de värnpliktiga under nu rådande beredskap undergått. Vidare framhåller chefen för armén, att tjänstgöringstilläggen böra utmätas även med hänsyn tagen till den tjänstgöringstid, som gäller för

huvuddelen av infanteriets värnpliktiga, och i den mån denna tjänstgöringstid komme att förlängas, borde tjänstgöringstilläggen utökas i motsvarande grad.

Även om det i viss mån teoretiska resonemang, som enligt vad av det sagda framgår ursprungligen legat till grund vid bestämmandet av de samvetsömmas tilläggstjänstgöring, skulle kunna åberopas som skäl för att låta tilläggen röna inverkan av de efter lagens tillkomst genomförda ändringarna i tjänstgöringstiderna för de värnpliktiga, synes det dock ur praktisk synpunkt knappast nödvändigt eller ens önskvärt att så sker. De nu gällande tilläggstiderna, 90 respektive 120 dagar, torde i stort sett vara väl avvägda för sitt praktiska ändamål — att utgöra ett avhållande moment för eventuella simulanter — och någon anledning att nu rubba på dessa tider föreligger enligt min mening icke.

Departements-
chefen.

En annan sak är, att frågan om den tjänstgöringstid, som skall tjäna såsom underlag för tilläggen, kan tarva uppmärksamhet i ett par hänseenden.

Sålunda har ifrågasatts, huruvida icke de genom 1936 års värnpliktslag införda landstormsövningarna om 5 dagar för vanliga värnpliktiga i linjetjänst och 12 dagar för studenter och likställda borde medräknas vid underlagets bestämmande. Då emellertid huvuddelen av de samvetsömma är hänförd till ersättningsreserven, vilken icke har att fullgöra landstormsövning, skulle en sådan regel endast få betydelse för sådana vanliga värnpliktiga, vilka först efter inskrivning och placering i linjetjänst anmälde sig som samvetsömma, ävensom för studenter och likställda; dessa kategorier skulle få sina tjänstgöringstider ökade med 5 respektive 12 dagar. Tillräckliga skäl för en ändring av så ringa räckvidd synas mig icke föreligga, allrahelst som man därvid — av tekniska skäl, på vilka jag här ej ingår — måste göra en åtskillnad mellan olika grupper av studenter.

Vidare kunde det tänkas, att den år 1939 införda beredskapsövningen om 30 dagar (§ 27 mom. 2 a värnpliktslagen) medräknades vid bestämmandet av underlaget för de samvetsömmas tjänstgöringstid. Som emellertid denna övning icke utkräves regelbundet av övriga värnpliktiga utan till sin karaktär är fakultativ, synes mig icke heller i detta avseende skäl föreligga att föreslå någon ändring i de gällande bestämmelserna.

Såsom chefen för armén i sitt yttrande med rätta framhållit, böra de samvetsömmas tjänstgöringstider utmätas även med hänsyn tagen till den fredstjänstgöring som gäller för det stora flertalet av de värnpliktiga, nämligen vanliga värnpliktiga tilldelade infanteriet i linjetjänst. I detta hänseende har emellertid hittills någon egentlig förskjutning ej inträtt sedan 1925. De samvetsömmas sammanlagda tjänstgöring överstiger nämligen nu, liksom fallet var 1925, infanteriets fredstjänstgöring med 90 respektive 120 dagar, därvid dock bortsetts från beredskapsövningen om 30 dagar, vilken, såsom nyss nämnts, icke synes böra beaktas i detta sammanhang. Det av chefen för armén gjorda förslaget att under fredstid uttaga eventuell krigstjänstgöring i förskott finner jag, såsom framgår av den följande redogörelsen, icke böra genomföras.

Av det anförda framgår, att någon anledning till ändring av bestämmelserna om längden av de samvetsömma värnpliktigas fredstjänstgöring enligt min mening icke för närvarande föreligger.

De samvetsömma värnpliktigas krigstjänstgöring.

I den utremitterade *promemorian* anfördes i denna del bland annat följande:

Vid tidigare lagstiftning rörande de samvetsömma värnpliktiga lärare med hänsyn till då rådande förhållanden denna fråga tills vidare ansetts kunna lämnas helt öppen. Stadgandena i nu gällande lag angående de samvetsömma värnpliktiga avse alltså uteslutande fredstjänstgöringen. Denna lag lägger sålunda icke heller något formellt hinder för de samvetsömmas inkallande till krigstjänstgöring jämlikt 28 och 36 §§ värnpliktslagen. Emellertid ha genom i kommandoväg utfärdade bestämmelser de samvetsömma hittills varit undantagna från sådan inkallelse.

Uppenbart är, att under nuvarande inträdda extraordinära förhållanden, vilka medfört betydande inkallelser enligt §§ 28 och 36 värnpliktslagen, den hittills befintliga luckan i lagstiftningen rörande de samvetsömma värnpliktiga bör utfyllas. I princip torde det också vara klart, att de värnpliktiga, som erhållit tillstånd att tjänstgöra såsom samvetsömma, icke därigenom böra komma i gynnsammare ställning i fråga om tjänstgöringstidens längd; och detta måste gälla beträffande såväl fredstjänstgöring som krigstjänstgöring. I första hand måste därför ställas krav på att de samvetsömma få fullgöra en tjänstgöring motsvarande den tjänstgöring enligt 28 och 36 §§ som skulle kunnat åligga dem, därest de icke erhållit samvetsömhetstillstånd. En annan fråga blir huruvida de därutöver böra presteras någon kompensation i form av längre tjänstgöring än andra värnpliktiga. Att åtskilliga skäl tala för en dylik kompensation torde icke kunna bestridas. Det tillägg till tjänstgöringen, som de redan fått vidkännas, är avpassat allenast efter fredstjänstgöringen, och då det gäller krigstjänstgöringen synes desto större anledning föreligga att skapa särskild säkerhet mot simulation. Säkerheten kräves icke blott i förhållande till dem, vilka skola inskrivas utan även i förhållande till dem, vilka redan fullgjort militärtjänstgöring i vanlig ordning och för vilka det rådande kristillståndet kan tänkas utgöra en frestelse för övergång till samvetsömhet.

Härvid framstå emellertid vissa svårigheter med hänsyn till inkallelsernas beskaffenhet, när de icke följa fixerade grunder såsom inkallelser enligt 27 §.

Inkallelserna enligt 28 och 36 §§ kunna sålunda avse större eller mindre grupper i sänder och tjänstgöringens varaktighet låter sig icke på förhand bestämmas. Härtill kommer svårigheten att finna en rättvis måttstock, efter vilken de samvetsömmas ifrågavarande tjänstgöringstid skall utmätas. Beträffande fredstjänstgöringen gäller ju, som ovan sagts, att utgångspunkten för de samvetsömma är den längsta tjänstgöringstiden inom huvudkategori (vanliga värnpliktiga respektive studenter och likställda). Men tjänstgöringen enligt 28 och 36 §§ är till sin varaktighet obestämd och tjänstgöringstiden kan växla högst väsentligt de olika vapenslagen och årsklasserna emellan. Medan sålunda vissa värnpliktiga måhända helt undslippa ifrågavarande tjänstgöring, hållas andra mer eller mindre permanent inkallade. Följden bleve alltså, att om den princip, som enligt vad nyss sagts gäller fredstjänstgöringen, skulle utsträckas till att omfatta även tjänstgöringen enligt 28 och 36 §§, samtliga samvetsömma så snart förstärkt försvarsberedskap inträtt skulle hållas ständigt inkallade. En sådan ordning komme emellertid säkerligen att te sig såväl orättvis som olämplig ur andra synpunkter.

I fråga om normen för de samvetsömmas inkallelse till krigstjänstgöring ifrågasattes i promemorian den lösningen, att de samvetsömmas ifrågavarande tjänstgöring borde närmare anknytas till den motsvarande tjänstgöring, som komme att åvila övriga värnpliktiga tillhörande förslagsvis infanteriet. Den samvetsömme borde härvid inkallas samtidigt med sådana värnpliktiga av samma årsklass och tillhörande samma rullföringsområde som den samvetsömme.

Chefen för armén har i sitt utlåtande i fråga om de samvetsömmas krigstjänstgöring hävdadt, att den i promemorian angivna lösningen av frågan om de samvetsömmas inkallelser till sådan tjänstgöring icke vore att förorda. I stället borde i fråga om tjänstgöringen tillämpas reglerna i lagen om tjänsteplikt, varjämte, såsom ovan omtalats, de samvetsömman redan under fred borde underkastas förlängd tjänstgöringstid såsom viss motsvarighet till vanliga värnpliktigas krigstjänstgöring.

De övriga hörda myndigheterna hava i denna del icke gjort någon erinran mot de i promemorian framförda synpunkterna.

I de framställningar från enskilt håll, som inkommit, har betonats, att de samvetsömman icke önskade bliva försatta i ett gynnsammare läge än de övriga värnpliktiga vid krigstillfälle, utan att de vore fullt beredda att då ställa sig till förfogande för allmännyttig verksamhet.

Frågan i vilken omfattning den samvetsömme skall vara skyldig tjänstgöra vid krigstillfälle har, såsom ock angivits i promemorian, lämnats öppen i den nu gällande lagen. Då de samvetsömman torde vara underkastade värnpliktslagens bestämmelser i de fall, då lagen om samvetsömman icke meddelat därifrån avvikande bestämmelser, lärer emellertid Konungen äga att med stöd av § 28 mom. 1 och § 36 mom. 2 värnpliktslagen inkalla de samvetsömman till tjänstgöring under de i sagda lagrum stadgade förutsättningarna.

Att, såsom *chefen för armén* föreslagit, låta de samvetsömman redan under fredstid undergå en förlängning motsvarande eventuell krigstjänstgöring för övriga värnpliktiga synes mig icke böra komma ifråga. Denna lösning vore rent godtycklig och skulle kunna sägas innebära en orättvisa mot de samvetsömman för det fall att någon krigstjänstgöring överhuvud icke skulle bliva påkallad. Ej heller kan jag ansluta mig till tanken att på de samvetsömman tillämpa lagen om tjänsteplikt. De samvetsömmas tjänstgöringsskyldighet grundas nämligen på deras värnplikt och för deras inkallelse erfordras ej de rigorösa förutsättningar, som enligt lagen om tjänsteplikt torde krävas.

Överhuvud torde det, enligt vad den verkställda fortsatta utredningen givit vid handen, stöta på svårigheter att för de samvetsömmas krigstjänstgöring utfinna någon annan och lämpligare norm än den allmänna i § 28 mom. 1 och § 36 mom. 2 värnpliktslagen angivna.

Uppmärksammas bör, att de samvetsömman i likhet med övriga värnpliktiga må inkallas till tjänstgöring enligt sagda lagrum allenast i den mån och för den tid behov därav föreligger. Därest deras tjänstgöring ordnas på sätt i det följande föreslås, torde emellertid under mobilisering och förstärkt för-

*Departements-
chefen.*

svarsberedskap föreliggande behov av arbetskraft för olika ändamål kunna på ett lämpligt sätt fyllas genom inkallande av samvetsömma till tjänstgöring. Någon anledning att under nämnda förhållanden låta inkallelserna för de samvetsömmas del bliva av kortare varaktighet än för värnpliktiga i gemen torde därför icke föreligga. Snarare torde ofta motsatsen kunna vara motiverad av omständigheterna.

På grund av det anförda förordar jag, att den ordning bibehålles, som enligt vad ovan sagts för närvarande torde gälla, nämligen att Konungen med stöd av § 28 mom. 1 och § 36 mom. 2 värnpliktslagen äger inkalla de samvetsömma värnpliktiga till tjänstgöring. Till undanröjande av tvekan om bestämmelsernas tillämplighet synes erinran härom böra göras i ett till § 3 i lagen om samvetsömma fogat nytt moment.

Sättet för civilarbetarnas tjänstgöring.

Enligt § 1 b) i lagen om samvetsömma skola civilarbetarna utföra »civilt arbete för statens räkning». Av lagrummets lydelse i övrigt framgår, att arbetet skall äga rum utom försvarsväsendet.

Vid framläggandet av propositionen rörande 1920 års lagstiftning om samvetsömma uttalade föredragande departementschefen, att den bästa lösningen av spörsmålet om de samvetsömmas krigstjänstgöring syntes vara, att i lagen icke gjordes någon uttrycklig åtskillnad mellan fredstid och krigstid. Meddelat tillstånd, varom här vore fråga, borde sålunda gälla tills vidare även efter ett krigsutbrott. På vad sätt dessa värnpliktiga under krigstid skulle tagas i anspråk för statens behov, syntes då bliva föremål för statsmakternas särskilda prövning.

Såsom framgår av lagens avfattning och det nyss återgivna uttalandet, gäller meddelat samvetsömhetsstillstånd enligt § 1 i lagen tills vidare även under krigstid.

I praktiken hava civilarbetarna fördelats till tjänstgöring huvudsakligen på domänstyrelsens, riksantikvarieämbetets och vattenfallsstyrelsens verksamhetsområden. Hos domänstyrelsen hava de framförallt sysselsatts med dikningsföretag och hos riksantikvarieämbetet med utgrävningar. Arbetet hos vattenfallsstyrelsen har mestadels bestått i reparationer å kraftledningarna och dylikt.

I den utremitterade *promemorian* har framhållits, att svårigheter av organisatorisk natur kunde väntas uppkomma att vid krigstillfälle placera ett större antal civilarbetare å verksamhetsområdena utom försvarsväsendet. Vidare anfördes i *promemorian* i förevarande hänseende följande:

De nu antydda svårigheterna skulle till stor del bortfalla därest civilarbetarnas tjänstgöring kunde förläggas till försvarsväsendets område. Även inom detta förekommer ju civilt arbete i olika former och detsamma är ofta av den natur att dess fullgörande icke rimligen borde te sig stötande för ifrågavarande samvetsömma. Såsom exempel behöver endast nämnas arbete inom sjukvårds- och förplägnadsväsendena. Härigenom kunde militär personal frigöras för andra uppgifter. En regel om civilarbetarnas anlitande inom försvarsväsendet behöfde ej vara ovillkorlig. Därest i det särskilda fallet större

behov av deras arbetskraft skulle föreligga inom något område utanför försvarsväsendet, borde de kunna ställas till förfogande för sådan uppgift.

I anslutning härtill anfördes i promemorian beträffande sättet för fredstjänstgöringens fullgörande följande:

Därest civilarbetarnas särskilda tjänstgöring (motsvarande tjänstgöringen enligt 28 och 36 §§ värnpliktslagen) i enlighet med det ovan anförda skall kunna äga rum i form av civilt arbete jämväl inom försvarsväsendet, uppstår frågan huruvida icke motsvarande bör gälla den ordinarie tjänstgöringen (motsvarande utbildningen enligt 27 § värnpliktslagen).

Även under ett läge, då inkallelser jämlikt 28 och 36 §§ värnpliktslagen pågå, äger sedvanlig utbildning rum. Sålunda kommer under instundande vår utbildningen med värnpliktiga tillhörande årsklass 1939 att taga sin början och härvid torde jämväl grupper av samvetsömna komma att rycka in. I den mån dessa äro civilarbetare, skulle de enligt gällande ordning placeras vid de arbeten, som hittills anvisats för civilarbetarna (diktningföretag etc.). Samtidigt skulle civilarbetare av äldre årsklasser, i enlighet med vad ovan föreslagits, kunna vara sysselsatta inom försvarsväsendet. Och än vidare: Sedan civilarbetarna av årsklass 1939 fullbordat sin ordinarie tjänstgöring utanför försvarsväsendet, kunde de, om krisläget då ännu ej upphört, bliva inkallade till särskild tjänstgöring inom försvarsväsendet.

Att på detta sätt upprätthålla en skillnad mellan civilarbetare i ordinarie och i särskild tjänstgöring måste framstå såsom mindre lämpligt.

Under den givna förutsättningen, att den särskilda tjänstgöringen måste kunna förläggas till försvarsväsendet, synas alltså övervägande skäl föreligga för att låta samma princip gälla beträffande den ordinarie tjänstgöringen. Att härvid göra en inskränkning till den ordinarie tjänstgöring, som kan komma att äga rum under ett krisläge motsvarande det nu rådande kan icke vara motiverat.

Överhuvud har uppfattningen i hithörande frågor undergått en väsentlig förändring under trycket av världshändelserna. Det samvetstväng, som en tjänstgöring i civilt arbete vid krigsmakten likväl ännu kan tänkas innebära för vissa enskilda, måste dessa söka betrakta som en nödvändig uppoffring för det gemensammas väl.

Med hänsyn till det anförda synes den ifrågasatta lagändringen böra givas den innebörden, att civilarbetarnas tjänstgöring i såväl freds- som krigstid skall kunna innefatta civilt arbete även inom försvarsväsendets område, därest så anses påkallat. Skillnaden mellan civilarbetarnas och de s. k. vapenvägrarnas tjänstgöringsförhållanden blir därmed mindre påtaglig än den är enligt nuvarande lagstiftning. Kvar står dock, att civilarbetarna exempelvis icke skola vara skyldiga att bära uniform och att de icke skola behöva befatta sig med annat än rent civilt arbete, såsom förrådstjänst, förplägnadstjänst i depåer och dylikt, arbete i vissa försvarsväsendets verkstäder, vägarbeten m. m.

Chefen för armén har i sitt yttrande framfört betänkligheter mot användande av civilarbetare inom försvarsväsendet och därvid anført, bland annat, att de truppförband, som avsåges för verksamhet inom det militära etappområdet, såsom vissa ingenjör-, transport- och sjukvårdsförband m. m., måste äga en sådan utrustning och beväpning, att de kunde ombesörja sin egen bevakning. Därest så icke vore fallet, måste särskilda stridande förband behöva avdelas för denna verksamhet, varigenom det totala behovet av manskap ökades. Med hänsyn härtill syntes förslaget ifråga icke vara praktiskt

genomförbart. Chefen för armén har i stället, såsom förut nämnts, framfört den tanken, att de samvetsömmas tjänstgöring under krigsförhållanden skulle baseras på i huvudsak samma grunder som enligt lagen om tjänsteplikt. Denna fråga syntes därför böra närmare utredas med biträde av de myndigheter och organ, som handlägga ärenden rörande arbetsmarknadens reglering under krigs- och andra utomordentliga förhållanden.

Från de övriga hörda myndigheternas sida har ingen erinran i förevarande avseende framställts.

Vattenfallsstyrelsen har funnit förslaget om inkallelse av civilarbetarna till civilt arbete inom försvarsväsendet innebära en lämplig lösning av den organisatoriska frågan. Styrelsen har vidare anført, att det borde vara möjligt att inom försvarsväsendet utvälja ett flertal sådana arbeten, som lämpade sig för civilarbetarna och som dessa kunde utföra utan att göra våld på sina samveten. Vattenfallsstyrelsen delade betänkligheterna mot att normalt sysselsätta de enligt §§ 28 och 36 inkallade civilarbetarna vid statens civila verk. Det kunde i många fall bliva svårt att bereda dem lämpligt arbete. Vattenfallsstyrelsen förbehöll sig att för egen del få anlita ett visst antal av civilarbetarna.

Departements-
chefen.

[Då det ur statens synpunkt måste vara ett i högsta grad framträdande intresse, att tillgängliga arbetskrafter vid krigstillfälle kunna insättas där de bäst behövas, synes det erforderligt, att civilarbetarnas tjänstgöringsområde i ett sådant läge utvidgas i möjligaste mån. Uppenbart är vidare, att försvarsväsendet i krig har behov av civil arbetskraft i mycket avsevärd omfattning. Till följd av sin organisation torde också försvarsväsendet rent allmänt sett vara mera ägnat än civila verk att emottaga arbetare av ifrågasvarande slag, vilka komma från spridda orter och för vilka alltså förläggning och utspisning måste anordnas.]

De betänkligheter, som chefen för armén i detta avseende framfört, synas icke vara bärande. Att de samvetsömma värnpliktigas tjänstgöring inom försvarsväsendets område skulle medföra behov att i krigstid avdela stridande styrkor till deras skyddande är en uppfattning, till vilken jag icke kan ansluta mig. De samvetsömma intaga ju i detta hänseende icke annan ställning än de stora skaror av andra civila personer vilka jämväl i krigstid och kanske framför allt då äro i arbete vid försvarsväsendet. I fråga om förslaget att å de samvetsömma tillämpa lagen om tjänsteplikt har jag redan i det föregående uttalat, att jag icke kan ansluta mig till detsamma.

Såsom exempel på lämpligt civilt arbete för de samvetsömma inom försvarsväsendet må utöver de i promemorian anförda nämnas arbeten å flygfält ävensom vissa fortifikatoriska arbeten. Civilarbetarna böra, såsom framhållits i promemorian, vara befriade från skyldighet att bära militär tjänstdräkt.

Den sinnesriktning hos de samvetsömma, som ansetts förhindra dem att överhuvud verka inom försvarsväsendet — och som godtagits i den nu gällande lagen — synes i ett för samhället brydsamt läge icke böra tillmätas den

betydelse, att andra hänsyn måste helt vika. Det torde icke vara obilligt att av här ifrågavarande samvetsömma kräva den eftergiften, att de under rådande förhållanden ställa sig till förfogande även för civilt arbete inom försvarsväsendet, då behov av deras arbetskraft där förefinnes.

På sätt av den föregående redogörelsen framgår hävdas i den utremitterade promemorian, att därest civilarbetarnas krigstjänstgöring på föreslaget sätt utvidgas till att omfatta även försvarsväsendet, skäl saknas för att uppehålla en annan princip i fråga om fredstjänstgöringen. Till vad i detta hänseende i promemorian anförts kan jag helt ansluta mig.

Jag föreslår sålunda den ändring i § 1 i lagen om samvetsömma, att civilarbetarnas tjänstgöring under såväl krig som fred utvidgas till att omfatta jämväl civilt arbete inom försvarsväsendet.

Beviljande av samvetsömhetsstillstånd efter inskrivningen.

I lagen om samvetsömma förutsättes, att tillstånd som där avses i regel meddelas i samband med den värnpliktiges inskrivning. Emellertid har det särskilt på senare tid visat sig, att ansökningar om dylikt tillstånd i avsevärd utsträckning inkomma även efter inskrivningen. Olägenheten härav har från olika håll påpekats..

Den inom departementet upprättade *promemorian* innehåller i fråga om detta spörsmål följande:

Enligt § 2 i lagen om de samvetsömma meddelas samvetsömhetsstillstånd av inskrivningsrevisionen. Enligt tillämpningskungörelsen till samma lag, § 4, må värnpliktig, som, efter att ha blivit inskriven, i behörig ordning ingivit ansökning om sådant tillstånd, intill dess ärendet blivit avgjort, icke inkallas till tjänstgöring med mindre inskrivnings- (sjöruållförings-) befälhavaren finner, att den värnpliktige icke visat sannolika skäl för ansökningen. Härav följer, att den eventuella samvetsömmen kan gå fri från inkallelse under omkring ett år. (Inskrivningsförordningen synes icke räkna med annat än det årliga sammanträdet — tidigast 21 april — vilket också lär vara praxis). Uppenbarligen kan denna anordning missbrukas av den som letar efter möjlighet att undslippa någon tjänstgöring som hotar honom. Ansökningen kan för övrigt eventuellt återtagas. Någon större svårighet att skaffa sådana intyg, att inskrivningsbefälhavaren icke anser sig kunna inkalla vederbörande, torde icke förefinnas. Det torde emellertid vara möjligt att bota detta missförhållande antingen genom att inskrivningsrevisionen i mån av behov håller särskilda sammanträden (värnpliktslagen synes ej lägga hinder i vägen däremot) eller att en något förenklad gestaltning av revisionen finge löpande befattning med sådana ärenden som komma in mellan årssammanträdena.

I sitt utlåtande i ärendet har *chefen för försvarsstaben* anfört:

Den väsentligaste erinringen mot det framlagda lagförslaget och dess motivering gäller tjänstgöringsskyldigheten, då värnpliktig efter fullgjord fredstjänstgöring övergår till samvetsöm. Erfarenheterna från inkallelserna till beredskapsövningar och vid anbefallandet av förstärkt försvarsberedskap synas giva berättigad anledning till antagandet, att den då påkomna samvetsömheten mera haft sin orsak i obenägenhet att påtaga sig ökade personliga bördor eller i feghet än varit grundad på verklig religiös eller etisk övertygelse. Beaktas böra härvid de allvarliga konsekvenser, som i framtiden

kunna uppstå genom bibehållande av lagens nuvarande formulering, enär denna otvivelaktigt i formellt hänseende medgiver, att värnpliktig efter fullgörande av honom åliggande fredstjänstgöring jämlikt VL § 27 anmäler samvetsbetänkligheter och efter vederbörlig prövning blir förklarad såsom samvetsöm. Såväl ur synpunkten av statens intressen som i betraktande av den ringa sannolikheten, att samvetsbetänkligheter göra sig gällande först vid ifrågavarande tidpunkt, synes denna möjlighet icke böra medgivas. Ytterligare omprövning av lagens lämplighet i detta hänseende synes desto mer befogad som speciella bestämmelser för här avsedda fall — enligt vad ävenledes framhålles i remisshandlingens — vid lagens tillkomst saknade aktualitet.

Chefen för armén har i förevarande avseende yttrat:

I skrivelse till statsrådet och chefen för försvarsdepartementet den 2 december 1939, nr 6708, meddelade jag vissa uppgifter angående antalet tidigare utbildade värnpliktiga, vilka i samband med beredskapstjänstgöring m. m. under månaderna maj—oktober 1939 förklarar sig hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktens fullgörande och som därför antingen icke kunnat inkallas eller blivit hemförlovade, enär framställningarna skola prövas av 1940 års inskrivningsrevision. Antalet ärenden, som under ifrågavarande tidsperiod hänskjutits till nämnda revision, var 320. Ehuru någon mera ingående undersökning icke verkställts, torde det kunna antagas att antalet anmälningar avsevärt stegrats i samband med krigsutbrottet i Finland, med andra ord då faran även för vårt land blev mer påtaglig. Såsom exempel härpå kan nämnas, att medan antalet anmälningar intill den 1 november inom Västerbottens inskrivningsområde endast var 5, har från denna dag till årsskiftet tillkommit icke mindre än 52, d. v. s. mer än tio gånger så många. Den landsskadliga trafik, som belyses av de nämnda siffrorna, synes mig vara av den mest allvarliga beskaffenhet. För att råda bot på dessa missförhållanden synas skynsamma åtgärder vara erforderliga.

Med hänsyn till den nuvarande kategoriklyvningen kan med visst skäl anföras, att det icke spelar någon större roll, om ett mindre antal värnpliktiga i samband med inskrivningen förklaras som samvetsömma och därigenom undandrages militär utbildning, då ändock ett så avsevärt antal värnpliktiga varje år undandrages denna av andra skäl. Förhållandet måste emellertid bedömas annolunda, då fråga är om sådana värnpliktiga, som icke varit samvetsömma vid inskrivningen utan uttagits till den lagligen begränsade kontingenten i linjetjänst. Då anmälan om samvetsbetänkligheter framföres först sedan den militära utbildningen helt eller delvis fullgjorts och särskilt om denna anmälan göres först vid mobilisering eller då rikets säkerhet eljest kräver utomordentliga åtgärder, synes den innebära ett bedrägeri mot staten, som bekostat den värnpliktiges utbildning och med fullt fog räknat med dennes medverkan till rikets försvar. Om anmälan sker vid inskrivningen kan annan värnpliktig uttagas för vapenutbildning. Om anmälan sker senare kan så icke ske. I nuvarande situation bidrager detta t. ex. till att inkallade värnpliktiga, trots tungt vägande skäl, icke kunna hemförlovas ens för kortare tid på grund av bristen på utbildat ersättningsmanskap.

Det är min bestämda uppfattning, att någon hänsyn till de anmälningar om samvetsömhet, som göras efter inskrivningen, överhuvudtaget icke bör tagas. Därest emellertid någon rättelse icke står att vinna i detta avseende, måste sådana åtgärder vidtagas, att efter inskrivningen gjord anmälan om samvetsömhet omedelbart upptages till behandling och avgörande. De nu gällande bestämmelserna om att värnpliktig, som ingiver dylik anmälan, icke får inkallas eller — om han befinner sig i tjänstgöring — skall hemförlovas, intill dess frågan kan prövas vid inskrivningsrevisionens nästpåföljande sam-

mantråde, kunna nämligen sägas inbjuda till missbruk. Genom en sådan anmälan kan den värnpliktige för närvarande i vissa fall skaffa sig ett helt års uppskov med honom åliggande tjänstgöring. Anmälan kan för övrigt återtagas före inskrivningsrevisionens sammantråde. Syftet har ändock nåtts. Bestämmelserna för intygsgivningen kunna dessutom alltför lätt åsidosättas. Själva kravet på vissa intyg utgör icke ett bestämt hinder för missbruk.

Frågan om en behandling av anmälningar rörande samvetsömhet som ingivas på annan tid under året än då inskrivningsrevisionens sammantråde är förestående, beröres något i promemorian utan att något definitivt förslag till åtgärder avges. Det ifrågasättes dock att inskrivningsrevisionen skulle kunna sammanträda även vid andra tider än den nu brukliga. Värnpliktslagen skulle icke utgöra hinder mot en sådan anordning. Härvid bör emellertid märkas, att med den uppställning och utformning, som givits åt inskrivningsförordningen — med bland annat reglerande bestämmelser för t. ex. vissa myndigheters åligganden mellan inskrivningsnämndens och inskrivningsrevisionens sammanträden — skulle en sådan anordning medföra betydande ändringar i nämnda förordning och av denna föranledda bestämmelser i kommandoväg m. m. Det synes då vara naturligare att för nämnda prövning skapa ett särskilt organ, som kunde sammanträda med mindre omgång än inskrivningsrevisionen. Med hänsyn till nödvändigheten av att prövningen företages i samband med personlig inställelse av den samvetsömme, synes en viss decentralisation vara önskvärd. Denna bör dock icke drivas alltför långt, varför en anslutning till militärområdesindelningen synes vara lämplig.

För min del är jag helt ense med de militära myndigheterna därutinnan, att åtgärder måste vidtagas i syfte att förebygga missbruk av den nu föreliggande möjligheten att även efter inskrivning som vanlig värnpliktig göra anmälan om samvetsömhet. Att härvid, såsom chefen för armén föreslagit, borttaga varje möjlighet att erhålla tillstånd efter inskrivningen synes emellertid icke vara principiellt befogat.

*Departements-
chefen.*

I ändamål att ernå snabbare prövning av ifrågavarande ärenden har i promemorian ifrågasatts, antingen att inskrivningsrevisionen i mån av behov skulle hålla särskilda sammanträden eller att densamma i en förenklad gestalt skulle taga löpande befattning med ärenden, som inkomma mellan de sedvanliga årssammanträdena. Vad den första utvägen angår, synes den innebära alltför stor omgång för att lämpligen böra anlitas. Dessutom skulle på sätt chefen för armén anfört ett avsevärt antal ändringar i inskrivningsförordningen m. fl. bestämmelser bliva följden av ett sådant arrangemang, något som helst bör undvikas. Att å andra sidan införa en löpande inskrivningsrevision av förenklad sammansättning eller att, såsom chefen för armén ifrågasatt, anknyta prövningen till militärområdesorganisationen möter även betänkligheter med hänsyn till önskemålet om bästa garanti för allsidig och enhetlig prövning av ärendena.

Såsom chefen för armén med fog framhåller, äro ifrågavarande ärenden av allvarlig innebörd för staten. Detta gäller i särskilt hög grad de fall, då den värnpliktige redan helt eller delvis genomgått militär utbildning. Med hänsyn härtill och till vad ovan anförts har jag kommit till den uppfattningen, att dessa ärenden böra ankomma på Kungl. Maj:ts prövning. Härigenom ernås syftet, att prövningen kan ske utan tidsutdräkt, och vidare tillkommer såsom

ett enligt min mening avgörande skäl för denna lösning, att ärendena genom att läggas under Kungl. Maj:t kunna bliva föremål för ett enhetligt bedömande. Vid genomförandet av en lagändring av den föreslagna innebörden lär den i tillämpningsförrordningen till lagen om samvetsömnia intagna föreskriften, att den som anhållit om samvetsömhetsstillstånd i allmänhet skall hemförloras från tjänstgöring, böra utgå. Under den korta tid som åtgår för erhållande av Kungl. Maj:ts beslut bör den värnpliktige kunna kvarhållas i tjänst.

Såsom huvudregel torde med hänsyn till det anförda böra fastslås, att ansökan om tillstånd skall göras i samband med inskrivningen; sådan ansökan bör liksom för närvarande prövas av inskrivningsrevisionen. Prövning av ansökan, som ingives efter inskrivningen, bör däremot ankomma på Kungl. Maj:t. Då man ur statsnyttans synpunkt enligt min mening måste uppställa som norm, att övergång till samvetsömhiet efter inskrivningen endast skall få äga rum, då den värnpliktige visar synnerligt fog för sin framställning, torde det böra stadgas, att sådant tillstånd må lämnas endast för särskilt fall och då synnerliga skäl föreligga.

På grund av vad sålunda anförts torde § 2 i lagen om samvetsömnia böra erhålla ändrad lydelse av angivna innebörd.

Vissa detaljfrågor rörande lagen om samvetsömnia värnpliktiga.

Därest civilarbetarnas tjänstgöringsområde på sätt som föreslagits utvidgas till att omfatta även försvarsväsendet, böra de samvetsbetänkligheter, på grund varav tillstånd enligt § 1 b) i lagen beviljas, i enlighet härmed bestämmas till att avse icke »varje tjänstgöring vid krigsmakten» utan »varje slag av militär tjänstgöring». I detta sammanhang synes i § 1 a) ordet »allenast» böra inskjutas framför »tjänstgöring med vapen», då ju även samvetsbetänkligheterna enligt § 1 b) avse tjänstgöring med vapen.

I § 4 mom. 1 böra orden »av inskrivningsrevisionen» ersättas med »av den myndighet, som meddelat detsamma», liksom i konsekvens härmed orden »av inskrivningsrevisionen» i § 5 böra utgå.

Vad beträffar § 4 mom. 2 synes den ändringen böra vidtagas, att om värnpliktig, som erhållit samvetsömhietstillstånd, vill övergå till värnpliktstjänstgöring i vanlig ordning, frågan om hans värnpliktsförhållanden för undvikande av alltför långt dröjsmål skall hänskjutas till Konungens prövning i stället för att såsom nu underställas inskrivningsrevisionen. Detta utesluter naturligen icke, att frågan av Konungen avgöres på det sätt, att den värnpliktige i det särskilda fallet hänvisas att för ändamålet anmäla sig hos inskrivningsrevisionen.

Beträffande § 6 föreslås viss ändring, som betingas av vad som i det följande anføres.

Hänvisningen till värnpliktslagen i § 7 torde böra utgå såsom icke uttömmande och ersättas med en allmän hänvisning till gällande bestämmelser. Vidare böra reglerna om de samvetsömnias underhåll etc. anknytas till vad som gäller för värnpliktiga överhuvud och icke såsom nu vara inskränkta till

de för beväringen meddelade stadgandena. Med avseende å innebörden av begreppet förmåner torde få framhållas, att därunder bör inrymmas även sådant understöd, som avser underhållet av den samvetsömmes familj. Enligt § 7 sista punkten skall penningbidraget till civilarbetare utgöra 50 öre om dagen under hela tjänstgöringstiden. Skäl torde saknas att frångå denna regel vad angår tjänstgöringen under fredstid. Däremot böra civilarbetarna ifråga om den tjänstgöring i övrigt, som kan komma att åvila dem, åtnjuta de här för avsedda förmånerna. Nyssnämnda stadgande bör därför förses med ett motsvarande tillägg, som inskränker dess tillämplighet till tjänstgöring under fredstid.

Såsom en följd av den föreslagna regleringen av tjänstgöringen vid krigstillfälle — avsedd att inflyta i särskilt moment i § 3 — bör den i § 8 gjorda hänvisningen till § 3 hädanefter avse § 3 mom. 1.

Den föreslagna bestämmelsen, att ansökningar om samvetsömhetstillstånd efter inskrivningen skola prövas av Kungl. Maj:t, torde böra föranleda en särskild övergångsbestämmelse. För närvarande vänta sådana ansökningar till stort antal på sin prövning. Därest dessa direkt överlämnades till Kungl. Maj:t, bleve följden en anhopning av ärenden, som komme att inverka menligt på arbetsförhållandena. Det synes därför ändamålsenligt att föreskriva, att dylika ansökningar, vilka ingivits före ändringslagens ikraftträdande, skola prövas av inskrivningsrevisionen, men att beslut varigenom revisionen i här avsedda fall meddelar samvetsömhetstillstånd skola underställas Kungl. Maj:ts prövning.

Viss ändring i lagen om straff för förbrytelser i tjänsten av vissa värnpliktiga (civilarbetare).

De samvetsömma värnpliktiga, vilka jämlikt § 1 b) i lagen om samvetsömma erhållit tillstånd att fullgöra sin värnpliktstjänstgöring genom att i stället för tjänstgöring vid krigsmakten utföra civilt arbete för statens räkning (civilarbetarna), äro enligt nu gällande lagstiftning i fråga om fel och försommelser med avseende å denna tjänstgöring underkastade särskild lag, lagen den 12 juni 1925 (nr 183) om straff för förbrytelser i tjänsten av vissa värnpliktiga (civilarbetare).

Vid framläggandet för 1925 års riksdag av förslaget till nyssnämnda lag anförde föredragande departementschefen i fråga om civilarbetarnas straffrättsliga ställning följande:

Några särskilda bestämmelser angående brott och förseelser, som av ifrågasvarande värnpliktiga kunna begås under deras tjänstgöring, finnas icke. Beträffande dem, som fullgöra sin värnplikt vid krigsmakten utan att övas i vapens bruk eller bära vapen eller ammunition, synes vara uppenbart, att av dem begångna brott och förseelser falla under strafflagen för krigsmakten. Med avseende å de värnpliktiga, som i stället för tjänstgöring vid krigsmakten utföra civilt arbete, ställer sig saken mera tvivelaktig. Enligt 6 § strafflagen för krigsmakten, jämförd med 1 § samma lag, lyda emellertid de värnpliktiga under strafflagen för krigsmakten allenast under den tid, då de fullgöra dem åliggande tjänstgöring vid krigsmakten samt då de under färd till och från sin tjänstgöringsort stå under militärbefäl.

Departements-
chefen.

I det föregående har föreslagits den ändring i lagen om samvetsömna, att civilarbetarna skola vara skyldiga att utföra civilt arbete även inom försvarsväsendet.

Efter genomförandet av nämnda lagändring torde civilarbetarna, i fall då deras tjänstgöring äger rum inom försvarsväsendet, jämlikt bestämmelserna i strafflagen om krigsmakten i allmänhet komma att lyda under sistnämnda lag.

Möjligen kunde det med hänsyn till civilarbetarnas särskilda ställning i samvetsömhetsfrågan anses påkallat, att de, även då deras tjänstgöring äger rum inom försvarsväsendet, ställdes utanför strafflagen för krigsmakten; i så fall erfordrades ändring av 1 § 3:o i nämnda lag. Emellertid måste beaktas, att civilarbetarna under tjänstgöring inom försvarsväsendet ofta torde komma att stå under militär arbetsledning och bliva förlagda i militära förläggningar. Det synes därför av disciplinära skäl vara erforderligt, att de underkastas de för militära förhållanden avpassade straffbestämmelserna i strafflagen för krigsmakten. Att civila arbetare vid försvarsväsendet lyda under strafflagen för krigsmakten är för övrigt ingen nyhet utan förekommer redan nu (jfr 1 § 4:o nämnda lag).

Med hänsyn till det anförda finner jag någon ändring av strafflagen för krigsmakten i angivna syfte icke böra äga rum. Däremot torde den föreslagna ändringen av § 1 b) i lagen om samvetsömna böra medföra en ändring i den särskilda lagen om straff för förbrytelser i tjänsten av civilarbetare av innebörd, att sistnämnda lag äger tillämpning å civilarbetarna allenast i fall då dessa icke lyda under strafflagen för krigsmakten.

Med hänsyn till civilarbetarnas ändrade tjänstgöring torde vidare orden »tjänstgöring vid krigsmakten» i 1 § av den särskilda strafflagen böra utbytas mot »militär tjänstgöring».

Den här föreslagna lagändringen medför, att viss jämkning måste vidtagas även i § 6 lagen om samvetsömna.

Sedan föredraganden sålunda redogjort för de inom försvarsdepartementet upprättade förslagen till *lag om vissa ändringar i lagen den 12 juni 1925 (nr 338) om värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnplikts-tjänstgöring*, samt till *lag om ändrad lydelse av 1 § lagen den 12 juni 1925 (nr 183) om straff för förbrytelser i tjänsten av vissa värnpliktiga (civilarbetare)* av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar,¹⁾ hemställer föredraganden, att lagrådets utlåtande över det sistnämnda lagförslaget måtte för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamål inhämtas genom utdrag av protokollet.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:

Lennart Österholm.

¹⁾ Denna bilaga, vilken är lika lydande med de vid propositionen fogade lagförslagen, har här uteslutits.

*Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den
4 mars 1940.*

Närvarande:
justitieråden EKLUND,
LAWSKI,
VON STEYERN,
regeringsrådet HJÄRNE.

Enligt lagrådet den 2 mars 1940 tillhandakommet utdrag av protokoll över försvarsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 23 februari 1940, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över upprättat förslag till lag om ändrad lydelse av 1 § lagen den 12 juni 1925 (nr 183) om straff för förbrytelser i tjänsten av vissa värnpliktiga (civilarbetare).

Förslaget, som finnes bilagt detta protokoll, föredrogs inför lagrådet av hovrättsassessorn F. K. I. Öhman.

Lagrådet lämnade förslaget utan erinran.

Ur protokollet:

G. Lindencrona.

*Utdrag av protokollet över försvarsärenden, hållet inför
Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms
slott den 8 mars 1940.*

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, ERIKSSON, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ.

Efter gemensam beredning med chefen för justitiedepartementet anmäler chefen för försvarsdepartementet, statsrådet Sköld, *dels frågan om förslag till lag om vissa ändringar i lagen den 12 juni 1925 (nr 338) om värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring*, för vilket förslag redogörelse lämnats till statsrådsprotokollet för den 23 februari 1940, *dels ock lagrådets den 4 mars 1940 avgivna utlåtande över det till lagrådet den 23 februari 1940 remitterade förslaget till lag om ändrad lydelse av 1 § lagen den 12 juni 1925 (nr 183) om straff för förbrytelser i tjänsten av vissa värnpliktiga (civilarbetare)*.

Med förmälan att lagrådet lämnat det remitterade förslaget utan erinran hemställer föredraganden, att förslagen måtte genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställer förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Anders Broberg.